

VANI MEHMED EFENDİ'NİN TEVBE SURESİ 39. AYETİNİ TÜRKLERLE İLGİ KURARAK YORUMLAMASI

Yrd.Doç.Dr. Erdoğan PAZARBAŞI*

Vani Mehmed Efendi, Kur'an-ı Kerim'de, Zü'l-Karneyn kıssasında bozguncu nitelikleriyle tanıtılan *Ye'cüc ve Me'cüc'e*¹, bir çok müfessirin Türk kimliğini giydirmesine karşılık, o, bu bozguncu millete karşı set çeken *Zü'l-Karneyn'i* Türkleştirmiştir. *Ye'cüc ve Me'cüc'ün*, Türk kavmi olduğu teması, pek çok müfessir tarafından tefsirlerde işlenmiş bulunmaktadır. Bu şekildeki yorumların bir takım tarihi ve siyasi nedenleri olsa gerçektir. Tefsirlere giren bu asılsız fikirler, nakilci geleneğin bağımlısı olmuş bazı Türk müfessirleri tarafından da aynen aktarılmıştır. Halbuki Kur'an-ı Kerim'de *Ye'cüc ve Me'cüc'ün* cinsiyetleri, zaman ve mekanları belirtilmemiştir.² Bu duruma göre, bunları belirli bir millete tahsis etmek, uygun bir yorum olmaz. Bu arada, bir çok müfessirin; yaşamış olduğu çağın sosyal olayları, bilgi, görgü, kültür birikimi ve mensup olduğu milletin etkisi altında kalarak, ayetleri yorumlama yoluna gittüklerini de göz önünde bulundurmamız gerekir. Bu nedenle, *Zü'l-Karneyn'in* kimliği konusunda müfessirlerin görüşleri de birbirine uymamaktadır. Bu da, her milletin çeşitli alanlarda ün yapmış kişileri kendilerinden gösterme eğiliminde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden de, Zü'l-Karneyn'in; *Büyük Iskender, İran, Yunan ve Himyer* hükümdarları olduğu söylenmiş ve onun hayat hikayesine de, pek çok uydurma haber karıştırılmıştır. Kur'an-ı Kerim, Zü'l-Karneyn'i, Allah'tı seven ve Allah'ın da kendisini sevdiği salih bir kul olarak sunmaktadır. Tarihçilerin ve müfessirlerin tanıtmaya çalıştıkları şahsiyetlerde ise, bu özellikleri tam olarak görememekteyiz. Kur'an-ı Kerim'de, bu zatın yalnız lakabından bahsedilmiş ve ismi belirtilmemiştir.³

Vani Mehmed Efendi de, *Araisü'l-Kur'an* adlı eserinin birinci bölümünde müstakil bir başlık altında bu kıssayı ele almış ve konuyu anlatan Kehf suresi, 83-98. ayetlerinin tefsirini yapmıştır. O, burada Kehf suresinin nüzul sebebini anlattıktan sonra, Zü'l-Karneyn'in kimliği ile ilgili olarak, tefsirlerde yer alan rivayetleri aktarmış, fakat kendinden önceki bir takım müfessirin yaptığı gibi, *Ye'cüc ve Me'cüc'ü* Türkleştirmemiş ve hatta set yapma konusunda Zü'l-Karneyn'e yardımcı olan milletin de, Türkler olduğunu ifade etmiştir.

* Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Zü'l-Karneyn ile ilgili olarak *Ye'cüc ve Me'cüc'ün* söz konusu edildiği ayetlerden biri, 18. Kehf, 94; öteki de, 21. Enbiya, 96-97. ayetleridir.

2 Bu konuda daha fazla bilgi için bkz., Prof.Dr. İsmail Cerrahoğlu, "Ye'cüc, Me'cüc ve Türkler", A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1975, XX, 97,125.

3 Bkz. Cerrahoğlu, 106-108.

Kur'an-ı Kerim, Zül-Karneyn'e yardımcı olan bu kavmin kimliğini bildirmemiştir. Fakat bazı müfessirler de, bu kavmin Türkler olduğunu söylemişlerdir. Vani Mehmed Efendi'nin yorumunda da; Türkler, Ye'cüc ve Me'cüc kimliğinden arındırıldığı gibi, ülkede bozgunculuk yapan Ye'cüc ve Me'cüc'e karşı Zül-Karneyn'in, onlarla kendi aralarına set yapmak için yardım istediği bir kavim konumuna getirilmiştir.⁴ Vani Mehmed Efendi bu noktada bir adım daha ileri atarak, Zül-Karneyn'in *Oğuz Han* olduğu şeklindeki Türk tarihlerinde de yer alan görüşe katılmıştır.

Yukarıda özetle değindiğimiz görüşlerin işlendiği ve biraz sonra da tercümesini sunacağımız Tevbe, 39. ayetinin yorumunda Vani Mehmed Efendi, Hz. Peygamberle Rum seferine çıkmaktan kaçınan kimselerin azaba uğratılma uyarısını; dünyada düşmanlarının kendilerine üsütin gelecekleri, ahirette de yakıcı bir azabla karşılaşacakları şeklinde, diğer tefsirlerde de yer alan bilgileri aktardıktan sonra, "*yerinize başka bir millet getirir*" ifadesinde, Arapların yerine getirilen milletin Türkler olduğunu belirtmiştir. O, bu görüşünü, Türklerin tarihte düşmanlarıyla yapmış oldukları mücadelelerde sağlamış oldukları başarıları örnek göstererek desteklemeye çalışmıştır.

Vani Mehmed Efendi, bazı Türk tarihlerinde de yer alan bu görüşleri, Kur'an tefsirine aktarması bakımından bizce, Türk müfessirleri arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Kendisinden önce bazı Türk müfessirlerinin, Türkler aleyhindeki mesnetsiz fikirleri tefsirlerine aynen aktardıklarını da hesaba katarsak, onun bu görüşlerinin orijinalitesi daha da iyi anlaşılacaktır.⁵

Biz bu çalışmamızda, Vani Mehmed Efendi'nin, Araisü'l-Kur'an adlı eserinin ikinci bölümünde yer alan, yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız konularla ilgili yorumlarının tercümesini, herhangi bir tahlile tabi tutmaksızın, Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Camii, 100'de kayıtlı nüshasını takip ederek sunmaya çalışacağız. Burada, sadece Vani Mehmed Efendi'nin bu noktadaki kendisine ait yorumlarının tesbiti ve tanıtımı amaçlanmıştır. Metinde geçen ayet ve hadislerle, bazı tefsir kitaplarından aktarılan alıntuların yerleri tarafımızdan gösterilmiştir.

VANI MEHMED EFENDİ'NİN TEVBE SURESİ, 39. AYETİNİ YORUMU

"Ey inananlar! Size ne oldu ki, 'Allah yolunda savaşa çıkın' dediği zaman yere çöküp kaldınız. Ahireti bırakıp, dünya hayatına mı razı

⁴ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz., Vani Mehmed Efendi, Araisü'l-Kur'an, yazma, Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi, no. 21525, varak, 261 a-264b.

⁵ Vani Mehmed Efendi'nin hayatı, görüşleri ve eserleri hakkında daha fazla bilgi için bkz., Erdoğan Pazarbaşı, Vani Mehmed Efendi ve "Araisü'l-Kur'an" Adlı Eserinin Tahlili, basılmamış yüksek lisans tezi, Kayseri, 1987; ayrıca bkz., Erdoğan Pazarbaşı, "Vani Mehmed Efendi'nin Hayatı ve Eserleri", E.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, sayı IV, Kayseri, 1991, ss. 361-370; "Vani Mehmed Efendi'nin Zamanının Mutasavvıfları Hakkındaki Düşüncesi ve onlarla Olan Mücadelesi, E. Ü. S.B.E., sayı : V, Kayseri, 1994, ss. 459-466".

oldunuz. Oysa dünya hayatının geçimi ahirete göre pek az bir şeydir"⁶. (9. Tevbe, 38).

"Çıkmazsanız, Allah size can yakıcı azabla azabeder ve yerinize başka bir millet getirir. O'na bir şey de yapamazsınız. Allah herşeye kadirdir"⁷ (9. Tevbe, 39).

(*varak, 542 b*) "Çıkmazsanız", yani Rum Seferine çıkmazsanız, Ey Arablar! Gelecek zamanlar içerisinde⁸; Rasulullah döneminde *Esedoğulları* ve *Katafanoğulları* 'nın yaptığı gibi, Rum Seferini toptan terkederseniz, çünkü onlar **Tebük Gazve'sine** gelmeyip, özür beyan edince, "*Bedevilerden, özür beyan eden kimseler, kendilerine izin verilmesi için geldiler...*"⁹ ayeti nazil olmuştu. (Çıkmazsanız) Allah, kuraklık ve düşmanınızı üzerinize musallat etmek suretiyle, son derece "*elem verici bir azab* ile azab eder" ve Ey Arab Topluluğu ! "*Sizi başka bir milletle değiştirir*"¹⁰ . **İmam Razi, İbn Abbas** 'ın, onlar *Tabiun* 'dur; *Said b. Cübeyr* 'ın, Hz. Peygamber'in "Eğer din, Süreyya yıldızının yanında olsaydı, *Faris* 'ten bir takım kimseler ona ulaşırdı" sözünden dolayı, onlar *Farisoğulları* 'dır; *Ebu Ravk* 'ın da, onlar, *Yemenliler* 'dir, dediklerini naklettikten sonra şöyle diyor: "Bunlar, ayetin tefsiri değildir. Aksine bunlar, onların kendilerine kadar ulaşan bilgi ve kültür birikimlerine dayanarak yapmış oldukları yorumlar olup, bu da, mutlak'ı mukayyed üzerine hamletmekten ibarettir."¹¹ *İmam* 'ın sözünden anlaşıldığına göre; ifadesi mutlak olan ayeti, yaşanmış belirli bir olayla bağlantı kurarak yorumlamakta bir sakınca yoktur.

Allah'ın avn-i inayeti ve hüsn-i tevfiğiyle biz deriz ki ; bu kavm, Arap kavmine hiçbir yönüyle benzemeyen Türk Milleti'dir. Çünkü biz, uzun zamanlardan beri, gerek doğuda ve gerekse batıda, *Rumlar* ve *Frenkler* 'le mücadele eden gazilerin; bütün *Rum ülkelerini* ele geçirip, buraları yurt edinmiş bulunan *Türkler* olduğunu müşahade etmekteyiz. Onlar, buralarda yerleşmişler ve sonuçta *Rum, Ermeni* ve *Gürcü* ülkeleriyle, *Frenk* ve *Rus* ülkelerinin bir kısmı, *Türk ülkeleri* haline dönüşmüştür. Bu bölgelerde, zamanla *Türk dili* yaygınlık kazanmış, (*varak, 543 a*) *İslam'ın* ve müslümanların hükümleri uygulanmış ve *Türklerin* çaba ve gayretleriyle hristiyanların çoğu, hem *İslam Dini* 'ni kabul etmişler, hem de *Rum, Frenk* ve *Rus* kökenli olmalarına rağmen, *Türklüğü* benimsemişlerdir. *Bu da, Allah'ın Türklere nasip etmiş olduğu bir lutfudur. Allah, büyük lutuf sahibidir.*

⁶ Mealini verdiğimiz 9. Tevbe, 38. ayeti ile ilgili olarak Vani Mehmed Efendi'nin yapmış olduğu açıklamalar, *Araisü'l-Kur'an*'ın 540 b-542a varakları arasında yer almaktadır. Burada Vani, diğer tefsirlerde de bulunan malumattan farklı bir şey söylemediği için bu bölümü tercüme etme gereğini duymadık.

⁷ Bu ayet ile ilgili yorumlar *varak, 542 a*'dan itibaren başlamaktadır. Biz, Vani'nin kendisine ait ilgi çekici yorumlarının tercümesini *varak, 542 b*'den başlayarak vermeye çalışacağız.

⁸ Ayetteki bu hitap, o günkü topluluğa olduğu gibi, gelecektekilere de yöneliktir. (Bkz., *Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, IV, 2544.*)

⁹ 9. Tevbe, 90." *Bedevilerden özür beyan eden kimseler, kendilerine izin verilmesi için geldiler. Allah'a ve Peygamberine yalan söyleyenler ise, özür bile beyan etmeksizin geri kaldılar. Onlardan kafir olanlar, can yakıcı azaba uğrayacaktır*".

¹⁰ 9. Tevbe, 39.

¹¹ *Fahreddin Razi'den* nakledilen kısım burada sona eriyor. *Razi, XVI, 61.*

Bizim bu şekildeki yorumumuzun sahih olduğunu da, *hadis-i şerifler* ve bunların ileri gelen alimler tarafından nakledilmiş olan ince ve hoş yorumları delalet etmektedir. "*Mişkatü'l-Mesabih* " in "*Melahim* " babının ilk faslında konuyla ilgili olarak şu hadis yer almaktadır :

Ebu Hureyre'den rivayet olduğuna göre, Nebi (S.A.V.) şöyle buyurmuştur :

- Sizler bir tarafı karada, bir tarafı denizde olan şehir duyduunuz mu. Sahabe;
- Evet, Ya Rasulallah, dediler. Hz. Peygamber;
- *İshaköğulları* 'ndan yetmiş bin kişi oraya savaş etmeye gidinceye kadar kıyamet kopmayacaktır. Onlar, buraya geldikleri zaman, ok atmaksızın ve silahlı bir harp yapmaksızın oraya girerler ve;
- La ilahe illallahü vallahü ekber (Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah en-büyükdür) derler. O zaman onun iki tarafından biri düşer, dedi. *Ravi Sevr b. Yezid* ; Onun ancak "deniz tarafındaki kısmı düşer" dediğini biliyorum, demiştir, Onlar ikinci defa;
- La ilahe illallahü vallahü ekber, deyince, diğer tarafı düşer, üçüncü defa;
- La ilahe illallahü vallahü ekber deyince de, kendilerine giriş yolları açılır, onlar da, o şehre girerler ve ganimet elde ederler. Onların ganimetleri bölüştüğü sırada, kendilerinden imdat dileyen bir kişi gelir ve ;

- *Deccal* çıkmıştır, der. Bunun üzerine onlar, herşeyi terkederek geri dönerler"¹²

Ben (*Vani*) derim ki, açık olan; onlar, *Tatarlar* 'dan kaçarak, o günün bilinen *Rum sınırları boyunca*, muhtelif bölgeleri kendilerine sığınak edininip, buralara gelen Müslüman *Türkler*'dir. Onlar *Frenkler* ve *Rumlar* 'dan kendilerine ilişen kimselerle savaşmak suretiyle burada ikamet ettiler, onların seferleri bu şehre kadar ulaşmıştır. (*Varak, 543 b*) Bu nedenle şehrin fethinin *Türklerin elleriyle olması umuluyordu*. *Beydavi*, "*Mesabih* 'in şerhi" "*Ezhar* " da şöyle demiştir: Bu şehirle kastedilen, *Konstantiniyye* 'dir. *Rumiyye* de denilmiştir. *Mehdi*, 1500 gemiden oluşan ordusuyla, bu şehre yürür ve orayı fetheder. Birinci görüş daha sahihtir. *Darimi*, *Rasulullah*'a bu iki şehirden hangisinin; *Konstantiniyye* 'nin mi, yoksa *Rumiyye* 'nin mi, önce feth olunacağı sorulunca; "O'nun, *Hirakl* 'in şehri *Konstantiniyye* 'dir, dediğini nakletmiştir. *Ka'b*, büyük harpler ancak, *Tayyan* adındaki, *Hirakl* ailesinden bir kişi tarafından gerçekleştirilecektir" demiştir. Bu şehrin *Konstantiniyye* olduğu da söylenmiştir.¹³ *Celaleddin es-Suyuti*, *Camii's-Sağir* 'de "*Konstantiniyye elbette fetolunacaktır. Onun emiri, ne güzel emirdir. Bu ordu, ne güzel ordudur* "¹⁴ hadisini nakletmiştir.

Ibn Kesir, *Tefsir* 'inde Allah Teala'nın "(Hz. İsa için) Sana uyanları kıyamet gününe kadar, inkar edenlerin üstünde tutacağım"¹⁵ sözü hakkında şu yorumu yapmıştır: "Onlar (Hz. Muhammed'e iman edenler aynı zamanda) *Mesih* 'e de tam anlamıyla iman etmiş olduklarından, *Nasraniler* 'i zorla *Şam* 'dan çıkarmışlar ve onları *Rum ülkesine* sürmüşler, onlar da kendi şehirleri olan *Konstantiniyye* 'ye sığınmışlardır. İslam ve müslümanlar, kıyamete kadar onlardan üstün olmaya devam edeceklerdir. Hz. Peygamber, onların akibetini tümmetine haber vermiştir. "*Konstantiniyye fetholunacak, onların malları ganimet olarak alınacak ve Rumlar, insanlığın tarihte bir benzerini görmediği ve bundan sonra da*

12 Müslim, *Sahih*, *Kitabü'l-Fiten*, no. 2920, III, 2238.

13 *Beydavi*'den nakledilen kısım burada bitmiştir.

14 *Suyuti*, *Camii's-Sağir*, no. 7227, II, 345.

15 3. *Alu İmran*, 55.

göremeyeceği bir şekilde büyük bir bozguna uğratılacaklardır. Bu konuda müstakil bir cüz topladım."¹⁶

Bu duruma göre, birinci hadiste geçen *tekbir* ile, surun yıkılmasından maksat, kolay bir fetihtir. Böyle de olmuştur. İstanbul'u *Türkler* fethetmiştir. Kumandanları, *Sultan Muhammed b. Sultan Murad el-Osmani*'dir. O, 857/1453 yılında 54 gün süren bir savaşla *Konstantiniyye* 'yi fethetmiştir. *Mesleme b. I (varak, 544 a) Abdü-Melik el-Mervani*, *İstanbul* 'u yedi sene muhasara etmiş ve fethetmeye muvaffak olamamıştır. Bundan önce *Yezid b. Muaviye* de, yaklaşık altı ay boyunca bu şehri muhasara etmiş ve Rasulullah'ın arkadaşı *Ebu Eyyub el-Ensari* burada vefat etmiştir. Fetih ne onlara, ne de onlardan başkasına nasip olmuştur.

Sanki *Türkler* 'in fethi yalnızca, "*Tekbir* " ile gerçekleşmiş ve bu *tekbir*, silaha ve savaşa gerek kalmaksızın yeterli olmuştur. Aynı şekilde birinci hadisin sonundaki, *Deccal* 'in çıkışıyla ilgili haber de bunun gibidir. bundan maksat, kıyametin yakın olmasıdır. Yani İstanbul'un fethi, kıyamete yakın olmuştur.

Muhyiddin en-Nevevi 'nin Rasulullah'ın; "*Kıyamet, Hicaz bölgesinden, Busra* 'daki develerin boyunlarını bile aydınlatacak bir ateş çıkıncaya kadar kopmayacaktır"¹⁷ (Müttetekun aleyh) sözü hakkındaki yorumu da, bu yorumun doğruluğunu göstermektedir. Çünkü 654 şenesinde *Medine* 'de bir ateş ortaya çıkınca hadis, bu ateşle yorumlanmıştır. Halbuki *Medine* 'deki bir ateşin *Şam* 'ın *Busra* 'sındaki deve topluluğunu aydınlatması, akla uygun değildir. *Nevevi*, bu konuda şöyle demektedir : *Aydınlatma ile maksat; bu konudaki haberlerin yaygınlık kazanmasıdır. Benu Kantura* hadisinde de Basra, Bağdat olarak değerlendirilmiştir. Bağdat'ta *Basra kapısı* denilen bir kapı vardır. *Ebi Bekre* 'den rivayet edilen bir hadise göre Rasulullah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: "Ümmetimden bir takım insanlar; müslüman şehirlerinden biri olup, ahalişi çok olan, üzerinde bir köprü bulunan ve *Dicle* denilen bir nehrin yanında *Basra* adını verdikleri geniş bir arazide konaklayacaklardır. Ahir zamanda, yüzleri geniş, gözleri küçük olan *Kanturaoğulları (Türkler)* buraya gelip, nehrin bir kenarında konaklayınca, buranın ahalişi üç fırkaya ayrılacaktır. Bir fırka ovaya ve ineklerin kuyruklarına yapışacaklar (tarım ve hayvancılıkla uğraşacaklar) ve helak olacaklardır. Bir fırka da canlarını düşünecekler (savaşmaktan kaçınacaklar) ve helak olacaklardır. Bir başka fırka da, zürriyetlerini arkalarına alacaklar ve onlarla savaşacaklardır. İşte onlar şehitlerdir."¹⁸

(*varak, 544 b*) Hz. Peygamber'den gaybta ilgili olarak gelen haberler, bu haberlerin muhtevasına uygun olan, bir takım olaylarla yorumlanabilir, eğer bunda bir güçlük varsa, uygun bir mecazi anlam verilir. Alimlerin her konuda uygulamış olduğu metod da budur. *Mişkâtü'l-Mesabih* 'te *Enes* 'ten rivayet edilen hadis de bunun gibidir. Rasulullah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur:

¹⁶ İbn Kesir'den yapılan nakil, burada sona eriyor. Bkz. İbn Kesir, Tefsir, 1, 367.

¹⁷ *Mişkâtü'l-Mesabih*, Babu Eşrati's-saat, III, 22, Hadis no. 5446; Buhari, Fiten, bab, 24, s. 100.

¹⁸ Ebu Davud, Bab fi Zikr-i Basra, IV, 487-488; *Mişkâtü'l-Mesabih*, Kitabü'l-Fiten, Babu'l-Melahim, II, fasıl, Hadis no. 5432, III, 18-19.

"Kıyamet alametlerinin ilki, doğudan batıya insanları toplayan bir ateştir."¹⁹ Bu hadis, Tatar fitnesi şeklinde yorumlanmıştır. Buna göre sen kıyas et.

Türkler'in *Beni Ishak* diye isimlendirilmelerine gelince; buradaki *Ishak*'ın, *Ishak Peygamber* (a.s.) olduğu açıktır. Bil ki, ben Türk tarihlerinde, *Oğuz Han*'ın *Yafes*'in neslinden olduğu gördüm. Türkler'in tamamı O'nun neslindedir. *Oğuz Han*, *H. İbrahim* (a.s.)'le muasırdı. Hatta Türkler, O'nun *H. İbrahim*'e iman ettiğini ve *H. İshak*'ın kızıyla evlendiğini iddia ederler ve *Türkler*, *Kur'an-ı Kerim*'de zikredilen *Zü'l-Karneyn* ile kastedilen, *Oğuz Han*'dır derlerdi. *Bu duruma göre Türkler, anne tarafından H. İshak*'in evladı olmuş olurlar. Nitekim *H. İsa*'nın *Beni İsrail*'den olduğu gibi, *Türkler de, Beni İshak*'tan sayılırlar. Bunda asla bir müşkillik yoktur.

Türkler'in ahvalinin ayrıntılarına gelince, bu da *Rasulullah* (S.A.V.)'in ümmetini *Türkler*'le savaşmaktan nehyetmiş olmasıdır. O; bu konuda şöyle buyurmuştur: "*Türkler size ilişmedikçe, siz de onlara ilişmeyin.*"²⁰

Türk ismi, *Oğuz Han*'ın çocuklarına verilmektedir. Onlar, *Türkmenler*'dir. Çünkü onun oğulları veya oğullarının oğulları 24 taneydi. Bunlardan bazıları; *Avşar Han*, *Salur Han*, *Eymür Han*, *Bayındır Han*, *Kaçar*, *Bayat*, *Kaynak*, *Kalı Han* ve diğerleri. Bunlar çoğaldılar ve babalarının isimleriyle adlandırılan 24 boy haline geldiler. Bu nedenle dünyadaki *Türk* ve *Türkmenler*den olan herkes, bu boylardandır. Onların meskeni, *Maveraünnehir* ötesindeki *Türkistan* ülkesi olmuştur.

(*varak, 545 a*) Onlar aynı zamanda *Bin Kışlak* ülkesine de yerleşmişlerdi. Buranın halkı, *mecusi* idiler. Müslümanlar bunlarla savaşmamış, ancak onlar üzerine *Türkler* hücum etmişti. Hicri 350 senesi civarında *İsmailiye* denilen *Rafiziler*'den olan *mülhüter*, *Mısır* ve *Suriye*'yi istila etmişler, *Abbasi* halifelerinin dışında, dünyanın bütün müslüman hükümdarları *Rafizilemişlerdi*. Müslümanların aralarındaki bir takım görüş ayrılıklarından yararlanan *Rumlar*, İslam ülkelerini istila ederek, vaktiyle müslümanların, kendilerinden almış oldukları ülkeleri yeniden alıp, *Ruha* (*Urfa*) ve *Malazgird*'e kadar dayanmışlardı. *Bu sebeple Allah, Türkleri lutfuyla İslam dinine girdirerek, müslümanlar üzerine nimetini tamamladı.*

349 yılında, *Salur* boyundan bütün *Türkler*'in hükümdarı olan *Cenk Han* müslüman oldu. Onun müslüman olmasının bereketiyle Türk boylarından; *Avşar*, *Bayat*, *Salur* ve diğerlerinden 200 bin hırka İslam'a girdi. Bu durum, onların içinden eser veren alimler ve keramet sahibi bazı meşayihın ortaya çıkmasına neden oldu. Sonra *Cenk Han*'ın oğlu *Salih Tepsi Han*, ondan sonra oğlu *Mü'min Buğra Han*, müslümanları yücelttiler ve müslümanlar için bir sığınak oldular. *Buğra Han*'dan sonra, kendisine *Beyğu Han* adı verilen kafir bir hükümdar geldi ki o, müslümanlara eziyet etmiş ve onların kökünü kurutmak istemişti. Onu, *Kaynak* boyundan büyük emir, *Dakuk* engelledi. O, müminler için bir sığınak oldu.

Dakuk ölünce, yerine oğlu *Selçuk* geçti. O, mümin idi. 24 boydan müslümanların tamamını toplayıp, yanındakilerle beraber *İslam ülkelerine* kaçtı. Onlar, *Seyhun* nehrini geçerek, *Semer kand* ve *Buhara*'ya kadar vardılar. Bunlar 200 bin hırka belki de daha

¹⁹ Buhari, Fiten, bab, 24, s. 100.

²⁰ Mişkâtü'l-Mesabih, Fiten, Babü'l-Melahim, H. no. 5430, III, 18; Ebu Davud Sünen, Kitabü'l-Melahim, H. no. 4302, IV, 485-486.

fazlaydılar. / (varak, 545 b) Davarları, yük ve binek hayvanlarının çok olması ve bunların da ekin ve bostanları tahrip etmesinden dolayı, *Buhara* ve *Semerkand* halkı, onlardan, devirlerinin sultanı *Mahmud b. Sebüktekin* 'e şikayette bulunmuşlardı. Bu sebeple *Sultan*, askerleriyle üzerlerine yürüyüp, onları buradan çıkardı ve onları *Horasan* 'a, *Merv* 'e ve onu takip eden çöllerde (sahralara) sürdü. Sonra *Sultan Mahmud* ölünce, yerine oğlu *Sultan Mesud* geçti. *Türkler*, ona karşı çıktı. *Tuğrul b. İsrail b. Selçuk*, onları hükmü altına aldı. Sonra *Sultan Mesud* 'u *Hindistan* 'a kovdular. *Sultan Mesud*, yolda öldü. Oğlu *Sultan Mevdud*, *Hindistan* 'ı hükmü altına aldı ve orada kaldı.

Artık *Türkler*; *Horasan*, *Irak* ve *Azerbaycan* 'ı hükümleri altına almışlardı. *Sultan Tuğrul*, *Rafızı* halkın tamamını ülkeden söküp, çıkarmıştı. Bütün ülkede onun takviyesiyle *Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat* yolu galib oldu. *Tuğrul* ölünce, oğlu *Alparslan* sultan oldu. *Rum* ve *Gürcüler* 'le savaşmaya başladı. Böylece *Şirvan*, *Berdea*, *Erran* ve *Gürcüler* 'den *Revan* ve *Gence* beldelerini aldı. Bu ve bundan sonra gelen *Van*, *Ahlat*, *Diyar-ı Bekir b. Vail* yani *Amid* ve onu takibeden beldelerde, kendisine "*Ulus-ı Gök Han* " yani, *Gök Milleti* denilen ve reisleri *Aksak b. Artık*, sonra onun oğlu *Nu'man*, *Abdurrahman* ve *Zahrudin* *Türklerden* büyük bir topluluğu iskan etti. Sonra *Kars*, *Malazgird* ve *Erzeni'r-Rum* 'u fethetti. Onu *Rumlardan* aldı. Emirleri *Mengücek Gazi* ve ondan sonra oğulları *Azbuşir Gazi* ve *Burhan Gazi* ile birlikte, *Türklerden* büyük bir topluluğu burada iskan etti. Onlar, *Şebinkarahisar* 'a kadar bu bölgeleri fethettiler.

Daha sonra kendisine *Urmanus* denilen *Rum* krallarından biri *Ermeni*, *Gürcü*, *Frenk* ve *Rumlar* 'dan oluşan bir topluluğu biraraya getirdi. *İstanbul* 'da büyük kilise *Ayasofya* 'da, kendi batıl zanları üzere dua etti ve/ (varak, 546 a) 456 yılında yola çıktı. Bu lanetli, *Nasara* 'nın kafirlerinden 400 bin kişi ve cephane yüklü 2400 arabayla *Malazgird* 'e geldi ve *İslam* 'ülkelerine ayak bastı. *Sultan Alparslan Tebriz* 'de *Muşta* (denilen bir yer) 'daydı ve askeri dağınık durumdaydı. Yanında yalnızca ondört bin kişiden oluşan bir ordu bulunuyordu. *Alparslan*, *Lain* 'in (*Urmanus* 'un) *Malazgird* 'e geldiğini duyunca, veziri *Nizamü'l-Mülk* ve oğlu *Melikşah* 'ı ve çoluk çocuğunu *Hemedan* 'a gönderdi. Kendisi az bir toplulukla *Van* 'a yöneldi. *Bilis* ve *Ahlat* arasındaki *Raho* (*Urfa*) 'ya gelince; askeriyle istişare etti ve şöyle dedi: Kafirler çoktur, bizim onlara ansızın saldırmamız gerekir. Bunun üzerine, arkasında namaz kıldığı imam, ona işaret ederek; yarın cuma günüdür. Cuma vaktinde, bütün *İslam* beldelerinde sana dua olunsun. Sen de, bu vakitte savaş dedi. *Alparslan*, bu tavsiyeye uydu, ondört bin kişiden oluşan orduyla harekete geçti ve *Malazgird* 'de kafir askerlerine Cuma vaktinde ulaştı ve onlar üzerine hücum etti. Onları vurdular ve kılıçtan geçirdiler. Öyle ki, *Sultan*, kafirlerin kanları ve başları üzerinde kaplan gibi görünüyordu.

Daha sonra müslümanlar üzerine rüzgar esti ve onlara kum saçtı. Bu nedenle onlar nerdeyse yenileceklerdi. Bunun üzerine *Sultan*, atından indi, namaz kıldı ve *Allah Teala* 'ya tazarruda bulundu ve bu konudaki ihlasını ortaya koydu. *Allah*, rüzgarın yönünü değiştirdi, harp düşmanın aleyhine döndü, sonra onlar, kafirlere karşı galip geldiler, onları öldürdüler ve esir aldılar, yanlarında bulunan şeyleri aldılar. Kralları *Urmanus* da esir alınanlar arasındaydı.

Sonra onu serbest bıraktılar ve onunla cizye verme ve büyük kaleleri müslümanlara teslim etme karşılığında sulh yaptılar. Sonra *Sultan Danişmend Gazi*, yanında *Türkler* 'den büyük bir toplulukla burada yerleşti. Kendisinden sonra oğlu *Melik Gazi* ve ondan / (varak, 546 b) sonra da oğlu *Yağıbasan Gazi*, *Niksar*, *Tokat*, *Amasya* beldeleri ve civarlarında yerleşti. *Selçuklu* sultanlarının babası *Dav Gazi* *Rum* 'da *Konya*, *Adana*, *Tarsus* ve *Kütahya* 'da iskan etti, hatta tedrici olarak bu beldeleri fethettiler ve fetihleri *İznik*,

Bursa ve onu takip eden yerlere kadar ulaştı. Sonra *Tatar* kafirleri, müslümanlara galip olunca, 630 yılında *Ahlat* ve *Van* 'ı, 640 'da *Erzeni'r-Rum* 'u tahrip ettiler ve sonra 641 'de *Sivas* 'ı yağmaladılar, *Kayseri* ve diğer Rum beldelerini tahrip edince, Türkler'in çoğu *Evcac* yani *Etraf* diye adlandırılan diğer Rum bölgelerine kaçtılar.

Osmanlı sultanlarının cediti olan *Ertuğrul*, *Yunān* beldelerine gelip, *Safsaf* yani *Söğüt* yakınında yerleşti. Sonra *Tatarlar* 'dan kaçan *Türkler* 'in çoğunluğu buraya yerleşti ve kendilerini takip eden kafirlerle savaştılar. *Zeynu'l-Arab* böyle söyler. Sonra, biraz önce de anlattığımız gibi, *Konstantiniyye* 'yi ve sayılamayacak kadar çok *Efrenc* (Frenklerin) beldelerini fethettiler. Bundan dolayı Allah'a hamdolsun. İşte bu, Allah'ın "**Çıkmazsanız Allah size can yakıcı azabla azabeder ve yerinize başka bir millet getirir. O'na bir şey de yapamazsınız. Allah herşeye kadirdir.**" (9. Tevbe, 39) sözünün yorumudur. Yani, Ey Arap topluluğu! *Eğer Rum Seferine çıkmazsanız, Allah size can yakıcı azab ile yani düşmanınızın sizi istilası ile azabeder. Şu an Doğu ve Batı'da Türk, Arab'a üstün gelmiştir.* " *Ve yerinize başka bir millet getirir* " yani Rum seferine çıkma konusunda, onları sizin yerinize bedel kılar. **Onlar** (sizin yerinize bedel kılınan topluluk) da **Türk'tür**. Bu cümleyi (*ve yestebdil kavmen ğayraküm*), kendisinden önceki cümleye (*illa tenfiru yüazzibküm azaben elimen*) atfetmek, hası, amm üzerine atf yönüyledir. Çünkü bu "**istibdal**", bir azap çeşididir. Ey Arap topluluğu! "**O'na** ", Allah'a hiç "**zarar veremezsiniz** ". Çünkü O, herşeye kadirdir. Önceki cümlelerin tamamlayıcısı olarak "**Allah herşeye kadirdir.**" buyurdu. / (*varak, 547 a*) **Türk'ün size üstün gelmesiyle sizi azaplandırmaya, sizin yerinize Türk'ü getirmeye, sebepleri değiştirmeye, bir sebep aracılığı olmaksızın dinine yardıma kadirdir.**